

Zürich– Mailand retúr

*eszmecsere országhatárokról, svájci–olasz focimeccsről, irodalomról:
Pietro De Marchi és Fabio Pusterla levélváltása 1–4**

* A levélváltást Fabio PUSTERLA *Il nervo di Arnold. Saggi e note sulla poesia contemporanea* (Marcos y Marcos, Milano, 2007) című kötetéből idézzük a szerzők szíves engedélyével.

1.

Lugano, 2000. december 10.

Kedves Pietro!

Hétfő délután van, ma nem tanítok. Megpróbálom tehát elkezdni levelezős eszmecsereünket, amelyből egy olasz Svájccal kapcsolatos dolognak kellene kikerekednie, vagy legalábbis arról kellene szólnia, hogyan értelmezzük mi ezt a valóságot. Elhatároztam, hogy időben, szép nyugodtan nekikészülök az első levélnek, azaz a „témafelvetésnek”, de nem sikerült, így hát inkább az írás ritmusára hagyatkozom, éppen úgy, mint amikor az ember „igazi” levelet ír, és maga sem tudja még, mit jön ki belőle. Csak zárójelben: a „levél” szót használom, de valójában e-maileket írunk egymásnak. Változtat ez valamin? Látszólag semmin. De ha a párbeszéd célja éppen az, hogy a ticinói valóságról elmélkedjünk, az az érzésem, hogy a mail élesíti a távolságérzetet: nem közted és köztem, hiszen az inkább csökken általa, hanem köztünk és a „dolog” között, amiről beszélünk kell, a valóságos helyről, ahol élünk vagy nem élünk, amely így eltávolodik, és mintha el is tűnne. Különbözik a Ticinótól való távolság (de talán ugyanez volna a helyzet bármelyik másik térséggel is, ha ott élnék) számomra régi érzés, afféle belső kondíció, amely megelőzi gondolataimat, döntéseimet, meggyőződéseimet: lehetséges, hogy mindez a saját családtörténetem miatt van, mint tudod, ennek egyik ága Svájcba, a másik Olaszországba nyúlik; vagy amiatt, hogy Chiassóban nőttem fel, az országhatáron, fél lábbal itt, fél lábbal ott. De az is lehet, hogy ez az „ide nem tartozás”-érzés, amiben nincs sem érdektelenség, sem megvetés (sőt sok szempontból mélyen kötődöm Ticinóhoz, és úgy érzem, most már nehezemre esne máshol élni), másvalamiből ered: mintha ez a különös valóság, amelyet sokszor nagyon is felismerhetőnek festettek le (ő maga is ezt akarta), más szempontból viszont inkább tűnékeny és árnyszerű volna. Mintha, némi túlzással, Ticino nem mindig volna egyformán látható. S azt hiszem, ebben fontos érték, nagy lehetőség van: úgy láthatunk neki a kutatásnak, bármiről szóljon is az, hogy elszakadunk, függetlenedünk a gyökereinktől. Az előbb ezen gondolkodtam: ha egy messziről jött vendég arra kérne, mutassak neki egy tipikusan „ticinói” helyet, hová vinném? Azt hiszem, Chiassóba, Chiasso környékére, ahol vonatsíneket, állomásozó tehervonatokat, vámsorompókat, drótkerítéseket lehet látni. Mitől „tipikus” egy ilyen hely? Talán attól, hogy bárhol lehetne, lezárás és átmenet, potenciális szűkösség és tágasság között létezik. Legalábbis én ezt a Ticinót ismerem jobban, és ezzel tudok leginkább azonosulni: ha ezeket a képeket vesszük, az én elszakadásom már nem individuális tény, hanem egy általános helyzet, modernségünk emblémája. Szerethetek egy tájat, arcokat, néhány szagot, és még sok efféle: ezek igaziak, elevenek, de szerencsére nem képesek egy politikai vagy állami egységgé sűrűsödni, sem pedig valami felismerhető kulturális tradícióvá. Természetesen léteznek, de mintha egy másik, kevésbé fontos és mély tudatszinthez tartoznának. Erről jut eszembe valami, amit egy helytörténeti könyvben olvastam sok évvel ezelőtt: a

könyv Ticino legdélebbi részének (Mendrisio környéke, Chiasso is ott van) XVI. századi történelméről szól, és a szerző, Oscar Camponovo megemlíti egy politikai szempontból érdekes dolgot. Eszerint 1516 — azaz rögtön a marignanói mészárlás¹ után — és 1522 között a svájciakat, a francia királyt és a milánói hercegséget egymással szembeállító bonyolult politikai és katonai helyzet miatt Mendrisio területe egy, a svájci államszövetség és Franciaország által ugyan ellenzett „kondomínium”-nak, jobban mondva *res nullius*nak, azaz senki földjének számított, mindaddig, amíg a konfliktus meg nem oldódik. Nem azért hozom fel ezt az epizódot, hogy idekeverjem a történelmet is; hanem mert most is eszembe jut, milyen borzongással olvastam: *senki földje*, pontosan ez a kifejezés döbrentett meg, és ezzel kanyarodom vissza az előbbi témához. Hát persze: mindez szubjektív érzékelés. Létezik valamiféle kapcsolat e között az árnyszerű Ticino és az igazi között, amelyik odakint lüktet? Első látásra azt kell, hogy mondjam, nem létezik. De ez egy következő levél témája lehet. Egyelőre álljunk meg itt.

Öllemek,
Fabio

2.

Zürich, 2000. december 14.

Kedves Fabio!

Azt hiszem, jól tetted, hogy elárultál néhány önéletrajzi vonatkozású dolgot.

Ha kitergetjük a kártyáinkat, jelen esetben a személyi igazolványunkat, így legalább az olvasók, akikhez szólunk, miközben egymással beszélgetünk, megfelelő következtetéseket tudnak levonni személyes élményinkből. Számomra, aki milánói vagyok Zürichben vagy zürichi Milánóban, olasz Svájc mindenekelőtt egy „köztes térség” (Luciano Erba kötetének címét parafrazeálok). Ezen azt értem, hogy egy olyan, egyszerre földrajzi és mentális helyszín, világgrész, amely a között a két város között terül el, ahol felnőttem, és ahol immár jó néhány éve élek. És, zárójelben, mindkét várost nagyon szeretem, ráadásul minden különösebb komplikáció nélkül, valahogy úgy, mint egy boldog bigámista, vagy aki azzal áltatja magát, hogy az. Olasz Svájc számomra Zürich és Milánó között van, mint mondtam. Azt is mondhatnám, hogy éppen középen van, azzal a pontosítással, hogy egy olyan hely, ahol ugyan keveset tartózkodom, de sokszor átutazom rajta, jövet vagy menet (Zürich–Mailand retúr) olykor szívesen meg is állok a két népes végpont között. Ticino üres, kietlen hely, ahol csak bankok meg hivatalok vannak, legfeljebb egy-két múzeum vagy étterem — nem, ezt azért nem mondanám, mert nem felel meg annak, amit valóságként érzékelek. Olasz Svájc számomra egy táj, amelyen átutazom,

¹ A marignanói csata 1515-ben zajlott I. Ferenc francia serege és a svájci államszövetség között a Milánói Hercegség feletti hatalom gyakorlásáért. A csata a svájciak súlyos vereségével végződött, és ez volt egyben az államszövetség újabb területek megszerzésére irányuló utolsó kísérlete.

de ahol emberek is vannak, barátok, akikkel igen élénk és számomra nagyon stimuláló eszmecserét folytatunk. Bellinzona elsősorban Giorgio Orellit jelenti; Lugano téged és Giovanni Orellit és még más barátokat; Mendrisio és környéke Alberto Nessivel és Antonio Rossival azonos. S ha Grigioni kanton olasz részére gondolok, akkor Remo Fasani jut eszembe, akivel néha Neuchâtelben is találkozom, ahol dolgozom. Ki is javítom akkor az első megfogalmazást: olasz Svájc számomra az embereket, a könyveket jelenti, akik és amelyek egy köztes térben élnek. Zürich és Milánó között.

Kölyökkoromban viszont olasz Svájc legfőképpen egy televíziós csatorna volt számomra. Megdöbbsent a dolog? Nem tudom, ismered-e Aldo Nove *Woobinda* című elbeszélését. Az is a TSI²-vel kezdődik: „Amióta Berlusconié minden tévécsatorna, már nem lehet látni Woobindát, a sápadt svájci kisfiút, aki fut a szavannában. Ez is a jobboldal miatt van.” Ugyanis még a privát tévécsatornák elburjánzása előtt Milánóban fogni lehetett egy olyan csatornát, amelyet némelyek Monte Cenerinek³ hívtak. Aztán leárnyékolták. Most megint megváltoztak a dolgok. Hallottam, hogy a svájci olasz tévének még Milánóban is van egy stúdiója, szerkesztősége. Olasz Svájc tehát számomra egy tévécsatorna volt, meg egy napilap, a *Corriere del Ticino*, amit apám mindig megvett, amikor Olaszországban sztrájk miatt nem jelentek meg az újságok, vagyis elég gyakran. De előbb a tévé volt. A svájci tévéhíradóban olaszul mesélték el, hogy mi van a világban, de egy kicsit más perspektívából, mint amit megszoktunk. És persze nemcsak tévéhíradót néztünk, hanem sportközvetítéseket is.

Szeretnék elmesélni neked egy apróságot, talán nincs is jelentősége, de ha éppen ez az epizód maradt meg az emlékezetemben, és nem akármelyik másik, akkor az annyit jelent, hogy valami igazságmagva azért van. Biztosan egyetértesz velem abban, hogy szinte valamennyi fiúgyerek életében egy bizonyos életkorban a világegyetem fociabba alakú. S talán te is emlékszel arra az Svájc–Olaszország meccsre, amelyet Bernben játszottak, azt hiszem, a hetvenes évek elején, és 1:1-re végződött Sandro Mazzola fantasztikus góljával, amelyet az utolsó percek egyikében lőtt. Bátyámmal és még néhány barátunkkal az emeleten néztük a tévét, és úgy döntöttünk, átkapcsolunk, mert elégünk lett a RAI⁴ közvetítőjéből, azt mondtuk, ez annyit károg, hogy azzal rontja el a meccset, így hát az utolsó percek a svájci tévécsatornán néztük. A helvét csapat kapitánya a nagyszerű Odermatt volt, aki átgondolt, hatékony, de egyben fantáziadús játékművésze volt számomra az igazi svájci testesítette meg, akihez még Dürenmatt sem érhetett fel. A találkozó vége előtt pár perccel még mindig Svájc vezetett 1:0-ra, és már biztosra lehetett venni, hogy ez lesz az eredmény, amikor Mazzola a hőstettet végrehajtotta, és belőtte azt a gólt, amelynél szebbet azóta sem láttam: az a szép adogatás a tizenegyes mentén, s aztán egy beadás és a gól, a felszabadító gól. A TSI közvetítője Albertini volt, akit komoly emberként tiszteltünk, hozzáértő, objektív mérkőzésközvetítőnek tartottunk, s tényleg az is volt, igaz, majd' meg-

vesztünk a röhögéstől, amikor a svájci csapat tagjait „a mi hős vöröskereszteseink”-ként emlegette. De Mazzola hatalmas gólja előtt pár másodperccel Albertiniből is kibuggyant a feszültség, szinte lekezelően kommentálta az olasz csatár fergeteges akcióját: „Mazzola (szünet), Mazzola (szünet), Mazzola totojázik.” Totojázik??? Meg van ez örülve. Totojázgatott a mi Sandrónk, hát persze, de közben a szeme sarkából rést keresett a nagyon is harcedzett svájci védelmen, hogy kapura lőhessen, és lehetőleg be is találjon. Azt már nem ecsetelem, miket mutogattunk a tévé előtt szegény Albertininek a váratlan egyenlítés öröme. Vége az anekdotának, a történet tanulsága: a svájci olasz tévécsatornának (azaz a TSI-nek) és annak a nagyszerű (minden ironia nélkül) mérkőzésközvetítésnek hála tanultam valamit a nézőpontok törékenységről, a retorikáról és a nacionalizmusról. És azt is megtanultam, hogy a retorikát és a nacionalizmust könnyebb leleplezni, ha másokra vonatkozik, nem miránk. Jól van öregem, mondod most, nem olvastad Aesopus meséjét a két zsákról? Hogyne olvastam volna, de láthatólag „nem használt”.

De térjünk vissza mihozzánk, a Zürich–Milánó viszonylatához. Amit mondani készülök, lehet, hogy öntudatlanul is idézem valakitől. Téged, aki majd' mindennap találkozol Giorgio Orellivel, nem kell emlékeztetnem arra, amit ő szokott mondani az svájci olasz író helyzetéről: Milánóban félok, hogy svájcinak nézik, akit le kell fordítani olaszra; Zürichben meg olasznak, akit le kell fordítani németre. De te, talán mert a nála fiatalabb generációhoz tartozol, nem érzed már problémának ezt az állapotot. Ticinóval és bármilyen más hellyel kapcsolatban az „oda nem tartozás” érzéséről beszélsz. Nincs benned nosztalgia, sőt a gyökerektől való függetlenedést szinte nélkülözhetetlen feltételnek tartod, hogy egyáltalán elkezdhesd az írást, és olasz Svájc emblematikus helyét valahol Chiasso környékén véled felfedezni, egy olyan helyen, amely akárhol máshol is lehetne — kész vagy védekezni, ha valaki kozmopolitizmussal vádol? Vágányokat, vámsorompókat is emlegetsz. Biztosan gondoltál már rá, olyanok ezek, mint valami merőleges tengelyek, amelyek egy pontban találkoznak: a vasúti vágányok észak meg dél felé tartanak, a drótkerítések és vámsorompók meg kelet és nyugat közt húzódnak (vagy nyugat és kelet, viceversa). Ezeknek a horizontális és vertikális síkoknak a találkozási pontja északra is érzékelhető, ahol az autósztráda és a vasút a Ticino (mármint a folyó) mentén halad, és ahol a milánói hercegek erődítményeket emeltek a svájciak ellen. Nos, ha nekem kellene egy messziről jött vendégnek megmutatnom Ticino (illetőleg olasz Svájc) emblematikus helyét, akkor Bellinzonába vinném, a várakhoz, nemrégiben felvették őket az Unesco világörökségi listájára. A várakból, különösen a Montbellóból, a tekintet egyszerre fogná be a földrajzi és a történelmi okokat, egy ideiglenes vagy megtépázott, mindenesetre kettős kötődés okait, ami talán sokkal inkább olasz Svájcra, mintsem az egyes emberre jellemző.

² Televisione della Svizzera Italiana, a svájci olasz televíziós csatorna.

³ Ticino kanton hegyvonulata.

⁴ Radiotelevisione Italiana, az olasz állami tévécsatorna.

De vehetném a Szent Gotthárdot is, ahol megint csak látszik a merőleges síkoknak ez a találkozási pontja: egyfelől ott a hegyek al-kotta vízszintes határvonal, másfelől az északot déllel összekötő útvonal (a hágón át vezető utak, az alagutak, a vasút és az autó-sztráda). Olasz Svájcban, ha madártávlatból nézzük, sok keresz-teződést, sok keresztet látunk, és nem csak a tájban itt is, ott is felpirosuló zászlókon, még akkor is, amikor augusztus elseje, a nemzeti ünnep már régen elmúlt. Ebben az értelemben olasz Svájc kétségtelenül nagyon svájci. Egy kicsit hosszú lére eresztettem a mondókámat, legközelebb igyekszem rövidebbre fogni. Arra azért kíváncsi vagyok, ezek az első benyomásaim segítenek-e abban, hogy ugyanebben az irányban folytasd a beszélgetést, vagy inkább azt mondd, kanyarodjunk másfelé. Nyugodtan elkalandozhatunk, ugye? Most ráklikkelek a *Sendenre*, ugyanis az én levelezőprogramom csak németül tud.

Ciao, és folyt. köv.

Pietro

3.

Lugano, 2000. december 18.

Kedves Pietro!

Én is jól emlékszem Sandro Mazzola 1971-es góljára. S le-veled eszembe juttatott valamit, ami éppen a miatt a gól miatt történt, és amiben felfedezem az első jeleit annak, amit az előző levelemben akartam elmagyarázni. A Svájc–Olaszország meccset, amely ezzel az eredménnyel zárult, ha jól emlékszem, szombat délután játszották. Tudom, mert gyerek voltam még, és otthon néztem a tévében, miközben apám, aki az óragyárban dolgozott, nem láthatta, és időnként hazatelefonált, hogy megkérdezze a meccs állását. Feltételezem, ő Olaszországnak szurkolt, hiszen olasz volt (csak pár évvel később vette fel a svájci állampolgárságot). Én viszont nem sokkal azelőtt már svájci lettem, persze, nem értettem én, hogy mennek ezek a dolgok, konzulátus meg útlevelek. Amikor mindjárt a meccs vége után telefonált, szinte sírva meséltem neki: „kiegyenlítették, pedig már majdnem győztünk”, nagyon el voltam keseredve amiatt, hogy ilyen kegyetlenül szertefoszlik az, ami nekem egy szép álom volt: hogy a foci-ban egyáltalán nem nagy bajnok kis Svájc meg tudja verni, nem is érdemtelenül, a harcedzett olasz nemzeti válogatottat. Apám ironikus válaszával akaratlanul és nyilván tudta nélkül mélyen megsebzett: „Neked a nemzettudat annyi, mint másnak a koszos gatyája, amit lecserél?” Vagy valami hasonlót mondott. Jól emlékszem erre az epizódra, nem azért, mert önmagában jelentősége lett volna, dehogyan; hanem azért, mert abban a pillanatban ösz-tönösen megéreztem, hogy túl bonyolult volna megmagyarázni az álláspontomat. Apám válaszában, ami tényleg csak egy vicces beszólás volt, én megéreztem valamiféle vaslogika létezését, amit magamtól idegennek éreztem, de amihez képest nem tűnt szá-momra egyszerűnek „igazolni magam”: hogyan is magyarázzam meg, hogy svájci győzelemben bíztam, nem azért, mert „svájci voltam”, hanem a papírforma szerint gyengébb, kevésbé favo-

rizált csapattal szimpatizáltam? Vagy pedig azért, miképpen az gyerekkorban megesik, abban a pillanatban jobban tetszett a pi-rosnak és a fehérnek az a ragyogóan tiszta (legalábbis én annak láttam) párosítása, mint az olasz zászló összetettebb színvilága, vagyis a könnyedséget értékeltem a nehézkesség helyett, vagy ilyesmi. Egyszóval: meg sem mukkantam.

Tehát amikor a leveledben azt kérdezed tőlem némileg tréfá-san, hogy kész vagyok-e megvédeni magam a „kozmpolitizmus” esetleges vádjával szemben, és eközben egy — azt hiszem, Gramsci által kitalált — kategóriára gondolsz, amelyet valóban használtak olasz Svájcban olyan írók meghatározására, akik kevésbé voltak „ide” gyökeresedve), pontosan arra a gondolkodásmódra utalsz, amely még most is erős, és amely elől valóban nehéz kitérni. Sőt sok szempontból éppen az utóbbi években a nacionalizmus vagy regionalizmus hangsúlyozása eléggé fölerősödött olasz Svájcban csakúgy, mint sok más helyen Európában, s ebbe olykor söté-tebb árnyalatok is vegyültek (intolerancia, bezárkózás, a másság elutasítása); és mégis, bármennyire is nyugtalanítónak és veszé-lyesnek tűnik számomra ez a jelenség, az az érzésem, hogy valami olyasmiről van szó, ami a dolgok mai állásához képest késésben van. Ugyanis maguk a dolgok, a világ változott meg, és nehezen elképzelhető, hogy megint ugyanolyan legyen minden, mint har-minc évvel ezelőtt. Persze ezekben az években itt is meg másutt is (Milánóban, Zürichben, Karintiában, ahol tetszik) egyre több a feszültség a levegőben, itt-ott hallani pártvezéretet, akik a hagyó-mányokról, a haza himnuszáról zengedeznek az újabb inváziók veszélyétől tartva (nehezen találnék most olyan szavakat, amelye-ket ezeknél jobban kiforgattak vagy megfosztottak volna jelenté-süktől; és már csak ezért is felkeltette az érdeklődésemet egy olasz író, Giampiero Comolli felvetése, aki pár évvel ezelőtt a „pátria”, e kissé militarista felhangú szó helyett az inkább nyelvi, kulturális töltetű, az anyanyelvhez, az „anyakultúrához” stb. közelebb álló „mátia” bevezetését javasolta). És mégis, egy ilyen kisvárosban is, mint Lugano, ahol ezek a fenyegető hangok fölerősítve és fél-reérthetetlenül szólnak, elég csak nyugodtan sétálgatni, egy kicsit körülnézni, hogy megérezzük erőltettségüket, korszerűtlensé-güket. Nagyon nagy hatalmúaknak tűnnek manapság a bezárkó-zás és a védekezés szavai: de érzed bennük az elkeseredett erőlkö-dést, csak hogy ne kelljen a valósággal szembenézni. Hát tessék: ebből a szemszögből nézve, azt hiszem, az irodalom sokkal előbb-re tart, mint a politikusok, még olasz Svájcban is. Az irodalom sokkal inkább képes felismerni, ami körülöttünk történik: annak a közgondolkodásnak, azoknak kollektív értékeknek az eltűnését, jobban mondván az egyelőre még nehezen felfogható átalakulá-sát, amelyek még a közelmúltban is meghatároztak, elhelyeztek bennünket egy tágabb kontextusban — vagy legalábbis ezzel az illúzióval kecsegtettek. Így hát akaratlanul is előző levelém záró gondolataihoz kanyarodtam vissza.

Folytathatnám: de itt inkább abbahagyom, és — ha már a focial kezdjük — átpasszolom a labdát neked.

Ciao,

Fabio

4.

Zürich, 2000. december 22.

Kedves Fabio!

Nem is képzeltem, hogy annak a focimeccsnek az emléke számodra „kamaszkori fájdalom”-hoz kötődik — azt hiszem, így mondta volna Danilo Kiš. A sebek, amelyeket (olykor akaratlanul) azok okoznak nekünk, akiket legjobban szeretünk, sosem gyógyulnak be egészen: emléküik ott marad a bőr alatt, szinte lesben áll. Azt hiszem, értem, miért érzed zavarónak a „pátria” és a „kis pátriák” fogalmát, ha azok, miképpen mindig vagy igen gyakran megesik, bezárkózást és a másik, az idegen kizárását jelentik. Nálad ennek nagyon mély önéletrajzi okai lehetnek, erkölcsi és politikai meggyőződésed ebből a talajból táplálkozik. Megint csak Danilo Kišre gondolok, aki Jugoszlávia és Magyarország határvidékén született, apja magyar zsidó volt, akit később Auschwitzba hurcoltak, és ott is halt meg, anyja ortodox vallású montenegrói nő: Kiš gyermekkorát és kamaszkorát részben Magyarországon, részben Montenegróban töltötte, Szerbiában tanult, Belgrádban és Párizsban élt, Párizsban halt meg 1989-ben, nem sokkal azelőtt, hogy Jugoszláviában az történt, ami történt. Az Idra nevű folyóiratban pár éve közöltetek is egy interjút, amelyet Enrico Lombardi (a TSI-től) készített Kišsel, és egy nacionalizmusról szóló írását is közöltétek. Emlékeztem rá, hogy két nagyon jó szöveg, és most újra elolvastam őket. Az interjúban például Kiš azt mondja, hogy gyermekkori élményei hatására kialakult benne „valamiféle relativizáló érzés minden nemzeti hovatartozással és sok minden mással kapcsolatban”. Az esszében pedig azt írja, hogy a nacionalizmus „a könnyebbik út, a minimális erőfeszítésé. A nacionalistának nincsenek problémái, ő tudja, vagy úgy hiszi, hogy tudja, melyek számára az esszenciális értékek, vagyis annak a nációnak az etikai és politikai értékei, amelyikhez tartozik, és nem érdeklődik a többi iránt, *a többiek nem érdeklik*, a többiek (más nemzetek, más törzsek) számára a poklot jelentik”. Óhatatlanul is eszembe jutott legutóbbi köteted, a *Pietra sangue [Kő vér]* egyik verssora, az, amelyikben megfordítod a híres sartre-i mondatot, és ezt írod: „A pokol: ha mások nem vagyunk”. Azt hiszem, csak most értettem meg igazán.

Második leveledben említet a „mátria” fogalmát (mintha Andrea Zanzotto is beszélne róla valahol), mint olyasmit, ami bensőségesen kapcsolódik az anyanyelvhez és az „anyakultúrához”. Egyetértek: de az anyanyelv is válhat börtönné, amelybe az ember magányosan bezárkózik. Minden lehetséges, természetesen, de azt hiszem, az, aki több nyelvet ismer, több kultúrában van otthon, nagyobb védeltséget élvez a nacionalizmus pestise ellen. Nagyjából ugyanezt mondta Brodskij is: „olyasvalaki számára, aki sok Dickenst olvasott, a hozzá hasonlóra rállóni valamilyen eszme nevében kissé problematikusabb, mint annak, aki sosem olvasott Dickenst.”

Azt hiszem, a nagyobb városok — közéjük sorolom Milánót és Zürichet is — fontos szerepet tölthetnek be a kölcsönös tolerancia fejlődése érdekében. Ha igaz, hogy ezekben a városok-

ban a társadalmi, etnikai stb. konfliktusok könnyen radikalizálódhatnak, és olykor erőszakhullámokhoz vezethetnek, az is igaz, hogy ezek rendkívüli kísérleti terepek, ahol a együttélés és a kölcsönös tiszteletet lehet fejleszteni. Nem annyira valami *melting pot*ta, olvasztótégelyre gondolok, hanem inkább egyfajta *nebeneinander*, azaz egymás mellett élésre, amely szerencsés esetekben átalakulhat *miteinander* létté, azaz együttéléssé. De számomra már a *nebeneinander* lét is nagyon nagy eredmény, és megvan az az előnye, hogy nem kétértelmű vagy naiv, mint az első Benetton-óriásplakátok. Emlékszel rájuk?

Nem szabad elfelejtenünk, hogy eszmecsereünk témája olasz Svájc, különben még azt mondhatják, hogy elkanyarodtunk a tárgytól. Akkor most rátérek a lényegre. Ha szétnézünk Milánóban, amely az utóbbi évek alatt egyre „afrikaibb” és „keletibb” színt öltött, és Zürich némelyik soketnikumú kerületében, vagy a nagyon is belvárosi helyeken, mint a Bellevue vagy a tópart, ahol „az egész világ” megfordul, nem pedig az olyan pártvezérek, *de cuyo nombre no quiero acordarme* (akit inkább nem neveznék meg), világosan látszik, hogy ez a jövő vagy már a jelen olasz Svájc számára is. Márpedig az együttélésnek nincs alternatívája.

Ciao,
Pietro

(Lukácsi Margit fordítása)